

Mirakelläkare i Finland

Historikern Kalle Kananoja har skrivit en bok¹ om så kallade mirakelläkare i Finland under perioden 1850–1950. Han utgår från rättegångsmaterial och tidningsartiklar inklusive annonser där olika botares verksamhet omtalas eller reklamförs. Författaren kallar mirakelläkarna neutralt för botare, men i tidningsmaterialet och i rättegångsmaterialet omtalas de ofta för kvacksalvare. Som en folklorist som intresserar sig för folkmedicin, det vill säga inofficiell läkekonst, är det här intressant. Folklorister tenderar att studera människans relation till botemedel och botemetoder som står i något slag av problematiskt förhållande till den officiella medicinen. Vi utgår alltså från människans bruk av folkmedicinen och intresserar oss bland annat för varför hon vänder sig till botare, både i dåtid och nutid. Här är perspektivet ett annat, att se på dessa botare ur ett myndighetsperspektiv, som i stort sett utgår från att dessa botare försöker lura de sjuka och skinna dem på pengar. De fall som Kananoja studerar är sådana där botaren utger sig för att vara läkare, vilket är orsaken till att myndigheter lade sig i deras verksamhet. Från och med år 1925 var det förbjudet att agera som läkare utan läkarexamen och verksamheten kunde bestraffas med böter. Detta innebar inte att botarna försvann utan snarare att de blev försiktigare med att saluföra sina tjänster.

Studien tar delvis avstamp i en kartläggning av förekomsten av kvacksalvare på 1920-talet. Medicinalstyrelsen skickade ett brev till landets alla läkare och över 200 läkare besvarade förfrågningen. Det framkom att olagligt botande förekom i 14 städer och 131 landskommuner. De flesta kvacksalvarna fanns i östra Finland och i Österbotten. Botarna var ofta självlärda, men fick ibland influenser

1 Kananoja, Kalle 2021. *Ihmelääkärit Suomessa 1850–1950. Kuhnepylpyjä, sähköä ja suggestiota*. Helsinki: SKS.

från litteratur men även från resor i andra länder, såväl Tyskland som USA.

I boken presenteras ett stort antal botare och deras verksamhet. Ett exempel på sådan var vattenterapi i enlighet med den tyska naturopaten Louis Kuhnes läror. Botemetoderna gick ut på kalla bad, vegetarisk kost och att undvika salt och socker. Kuhnes läror överstattes till finska och fick utbredning här, bland annat i form av inrättande av badsanatorier. Botaren Juho Uoti utgick från vattenterapi och motsatte sig starkt de mediciner som läkarna föreskrev. Hans läror spred sig främst i Nyland. Ett intressant avsnitt handlar om vaccinationsmotstånd under början av 1900-talet. Vaccinering var obligatoriskt för alla barn under två år men mötte stort motstånd i vissa kretsar. Andra typer av mirakelläkare var sådana som sysslade med suggestion då psykoterapeutiska institut grundades i Finland. Ett avsnitt handlar om hur homeopatin fick grogrund i Finland, speciellt i Österbotten. Till slut behandlas naturopaten Hans Kalms botargärning och så kallad örtterapi i ett religiöst sammanhang.

Rättegångsmaterialet och tidningskriverierna visar tydligt hur samhället försöker komma åt dessa botare som helt eller delvis utger sig för att vara läkare. Nästan alla rättegångar som presenteras resulterar i straff i form av ansefliga böter. Trots detta fortsätter de så kallade mirakelläkarna sin verksamhet. Det finns en stark övertygelse hos dem om botemetodernas effekt i motsats till de utbildare läkarnas verksamhetsformer. Boken ger inte intrycket att mirakelläkarna ville lura folk eller skinna dem på pengar. I stället ges en bild av botare som enligt egen övertygelse ville folk väl. I många fall fick mirakelläkarna ett stort antal anhängare som förde lärorna vidare.

Det boken inte går in på är patientperspektivet, varför de sjuka sökte sig till dessa, ofta karismatiska botare framom utbildare läkare. Det som heller inte behandlas är botare, som i enlighet med humoralpatologiska tankegångar avlägsnade det "sjuka" blodet ur patienten med hjälp av åderlåtning, kräkningar eller koppning. Det material om botare och folklig medicin som finns i folkminnes-

arkiven är ofta av magisk art, där sjukdomsorsaken uppfattades som övernaturlig vilket motiverade att även boten skulle vara det. Denna typ av botare behandlas knappast allt; kanske de inte blev utsatta för myndigheternas kontroll. Under tiden 1850 till 1950 utvecklades den så kallade biomedicinen i väldigt hög grad. Spår av detta hittas i boken, men författaren kunde tydligare ha visat på denna förändring och hur läkarvetenskapen och den folkliga medicinen sammanflätats genom dessa hundra år.

Boken är populärvetenskaplig till sin karaktär och direkta hänvisningar saknas. I slutet finns dock kapitelvis en litteraturförteckning för den intresserade. Även metodologiska tankegångar kring hur rättegångsprotokollen och tidningsmaterialet har lästs saknas. Utgåvan är tematiskt och i viss grad kronologiskt uppbyggd. Dock saknar jag en sammanfattande analytisk diskussion om botarnas verksamhet i relation till den så kallade biomedicinska utvecklingen. Trots dessa aningen kritiska kommentarer gav boken mig många nya insikter – att så kallade mirakellärare hade så pass stor utbredning och hur samhället försökte stoppa deras verksamhet, ofta utan effekt.

Lena Marander-Eklund